

**МОДЕЛЬ ФАХІВЦЯ-БІБЛІОГРАФА БІБЛІОТЕКИ
ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ:
ПРОФЕСІОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

О.А. Дікунова

*Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Наукова бібліотека*

Значні зміни, що відбуваються у соціально-економічному та культурному житті України, активне впровадження у всі сфери діяльності інформаційних технологій суттєво вплинули на реформування системи вищої освіти, модернізацію освітнього процесу і, як наслідок, на тенденцію розвитку бібліотек вищих навчальних закладів.

Сьогодні в бібліотеках ВНЗ потрібні фахівці високої професійної кваліфікації, здатні до інноваційної творчості. Стрімке входження в бібліотечну практику інформаційних технологій, модернізація структури й змісту діяльності бібліотек потребують регулярного оновлення професійних знань.

Як свідчить досвід, боротьба за якість обслуговування користувачів, удосконалення бібліотечно-бібліографічних процесів не завжди приводять до очікуваних результатів. Наразі зросла потреба бібліотек ВНЗ у спеціалістах, озброєних не тільки ґрунтовними знаннями, ерудицією та високою комунікативною культурою, але й таких, що оперативно реагують на зміни, приймають адекватні професійні рішення та прагнуть опанувати нові актуальні знання.

Спрямованість на формування професійного світогляду, розвиток творчого потенціалу і становлення висококваліфікованого фахівця є орієнтиром якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти та постійним завданням системи підвищення кваліфікації й безперервної освіти бібліотечних спеціалістів.

Колективи бібліотек складаються з фахівців, які породжують інтелектуальні моделі або вкорінені типи світогляду, що сформувалися досвідом усього колективу та кожної особистості. Саме ці фахівці зі своїм відношенням і професійними поглядами або формують позитивний імідж бібліотеки та бібліотечної професії, демонструють її активну позицію, прагнення до продуктивної діяльності, або ж уповільнюють і, навіть, гальмують її розвиток. Тому необхідний постійний особистісний професійний розвиток – самоосвіта, самовдосконалення, усвідомлена потреба в якісних змінах.

Бібліотека вищого навчального закладу є складною соціально-комунікаційною системою, що потребує спеціалістів, які володіють високим рівнем фахових знань, мають професійно-творчий потенціал і психологічні, педагогічні та комунікативні здібності, що є вирішальними у взаємодії з користувачами. Вища бібліотечна школа нині розробляє і впроваджує культуроцентричну модель особистості спеціаліста, якому притаманні високий рівень загальнокультурного розвитку, енциклопедичність гуманітарного знання, інтелектуальна ініціатива, соціально-психологічна компетентність. Т. Колесникова переконує, що «створювати інноваційну модель університетської бібліотеки повинен новий тип бібліотечно-інформаційного фахівця – освічена..., креативна особистість, сконцентрована на інформаційних потребах користувачів..., особистість, здатна мислити, як вчений, бути дослідником, надавати реальну допомогу в процесах обміну знаннями...» [1].

Це, в першу чергу, стосується фахівців, що залучені до процесу комунікації між користувачами та знанням, – бібліографів.

За одним із визначень, бібліограф – професія, змістом якої є підготовка і доведення до користувачів джерел бібліографічної інформації. Отже, сутність професії бібліографа в задоволенні інформаційних потреб. За доволі коротким тлумаченням стоїть багатопланова та багатоаспектна діяльність.

Діяльність бібліографа в умовах інформаційного суспільства суттєво відрізняється від його колишньої діяльності, коли бібліограф був постачальником бібліографічної інформації, посередником між користувачем і документом. Сьогодні вже недостатньо бути просто грамотним фахівцем, озброєним інформаційно-бібліографічними знаннями, та володіти методикою роботи з усім арсеналом традиційних довідкових матеріалів, що має бібліотека. Сучасний спеціаліст повинен мати універсальні ґрунтовні знання і бути аналітиком інформаційних систем, провідником інформаційної культури, вміти обирати ефективні стратегії пошуку інформації, виконуючи роль комунікатора і менеджера в довідково-бібліографічному та інформаційному обслуговуванні.

Нові технології створення електронних інформаційно-бібліографічних продуктів, потенціал й потреби Інтернет-простору демонструють необхідність професійної міграції бібліографів у нові сфери діяльності, розширення поля їх діяльності. Бібліографи виявляються найбільш придатними і корисними у нових професійних ролях, з новими носіями інформації, одночасно здійснюючи активний розвиток традиційної бібліотеки. Саме ця група професіоналів забезпечує взаємодію двох паралельних інформаційних систем в інтересах користувачів.

Місія бібліотеки ВНЗ – бути центром інтегрованого інформаційного забезпечення навчального і наукового процесів, інформаційно-бібліотечним комплексом, що не тільки створює, зберігає інформацію, а й надає послуги навігації в освітньому просторі, дає змогу забезпечувати онлайн-доступ до світових інформаційних ресурсів, які відповідають навчальному та науковому процесам і сприяють забезпеченню інформаційних дослідницьких потреб студентів, аспірантів, здобувачів, викладачів, науково-педагогічних працівників на принципах доступності, оперативності, інформативності, комфортності.

Отже, користувачі бібліотеки – студенти, викладачі, науковці – споживачі інформації закликають бібліографів до нелегкої щоденної інтелектуальної праці, отже, до набуття нових актуальних знань, прагнення особистісного самовдосконалення, розвитку професійних навиків. Уміння зорієнтувати користувачів у великому масиві інформації – показник високої кваліфікації та інформаційної культури бібліографів. Роль бібліографа як консультанта, інформаційного посередника набуває пріоритетного значення. Професійний досвід свідчить, що при оцінці інформаційних ресурсів, їх відборі користувачам потрібна підтримка або посередницька роль бібліографа, кваліфікованого і доброзичливого. Від нього залежить оперативність та якість задоволення інформаційних запитів, особливо при наданні складних бібліографічних довідок. Авторитетний фахівець з проблем бібліотечної професіології В. Леонов наголошував, що «бібліограф стає професіоналом тільки тоді, коли досконально оволодіє методикою і секретами бібліографічного пошуку» [2, с. 68].

У бібліотеці ВНЗ існує функціональна спеціалізація бібліографів. Основними видами діяльності є: аналітико-синтетична обробка документів; робота з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки; довідково-бібліографічне та інформаційно-бібліографічне обслуговування користувачів; створення інформаційно-бібліографічних ресурсів, консультативна та методична робота; проведення занять з інформаційної культури студентів.

Ефективність кожного виду діяльності залежить від ступеня відповідності рівня освіти, інтелектуального потенціалу, професійної компетентності і набутих бібліографом практичних умінь і навиків змісту виконуваних ним функцій, а також від ступеня відповідності особистісних якостей і психологічних особливостей бібліографа процесу професійної діяльності.

Вивчення особистості бібліографа повинно досліджуватися в конкретних умовах практичної діяльності для отримання ідеального ділового портрету спеціаліста з набором основних психологічних професійно значущих якостей, важливих як для професійного успіху, так і для ефективного та якісного інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів.

Актуальною є модель фахівця-бібліографа, володіючого усім оновленим компетентнісним комплексом, який змінює соціальну роль бібліографа в інформаційному суспільстві у нових умовах. Реалізація компетентнісного підходу в професійній моделі бібліографа потребує базового компоненту, який буде залишатися незмінним протягом тривалого часу. Саме в базовий компонент повинно бути закладено інноваційний і адаптаційний потенціал, який дозволяє бібліографу як фахівцю, для якого характерне професійне різноманіття інформаційної діяльності, не тільки перекваліфікуватися відповідно з новими напрямками професіоналізації, але й створювати нові орієнтири інформаційного розвитку.

Отже, *бібліографи-аналітики* – спеціалісти для якісного виконання інформаційної функції бібліотеки ВНЗ. Бібліографи-аналітики виконують завдання якісно-змістовного перетворення інформації, що дає змогу поетапного переходу до синтезу нового знання. Створення бібліографами різноманітних вторинних інформаційно-бібліографічних ресурсів та доведення їх до користувачів взаємопов'язані. Вони ґрунтуються на знанні інформаційних потреб користувачів та на якісних показниках інформаційних продуктів і послуг. Бібліографи повинні задіяти професійні знання та інтелектуально-творчий потенціал для створення і реконструювання нового знання.

Актуальною проблемою є подальше збагачення професії бібліографа сучасними інформаційними й аналітичними технологіями. Для їх виконання бібліограф-аналітик повинен володіти професійними знаннями, уміннями й навиками (професійними компетенціями), які дозволять якісно виконувати процедури аналізу й синтезу інформації. Основними, на нашу думку, є: знання інформаційних потреб користувачів; різноаспектний пошук джерел і метаінформації; володіння основними методиками відбору, систематизації й згортання інформації у системі «документ-споживач»; багатофакторний інформаційний аналіз; володіння комп'ютерними технологіями оперування інформаційними масивами. Вважаємо, що необхідними професійними якостями бібліографа-аналітика є: аналітичне, асоціативне мислення, здатність ідентифікувати й концептуалізувати проблеми (теми); почуття нового (професійна інтуїція); мобільність свідомості, прагнення до інновацій; комунікабельність (ділове спілкування).

Бібліографи-консультанти. Професійна компетентність бібліографа-консультанта, працюючого у вищому навчальному закладі – це заснована на знаннях, уміннях і досвіді спілкування здібність, що дозволяє вирішувати професійні завдання і здійснювати професійну діяльність, пов'язану з освітньо-науковою діяльністю. На якість довідково-бібліографічного обслуговування впливають висока професійна кваліфікація бібліографа, знання джерел бібліографічного пошуку. Бібліограф має швидко орієнтуватися в різноманітних інформаційних ресурсах, вміти визначати не тільки мету запиту, а й рівень підготовки користувача, володіння ним методами бібліографічного пошуку. Важливими для бібліографа є вміння встановлювати з користувачами діловий контакт, при цьому необхідно проявляти такт і терпіння, інтерес до запитів користувача. Бібліографічний пошук вимагає витримки, цілеспрямованості, інтуїції, основаної на знаннях, досвіді, гнучкості мислення. Якби бібліографічний пошук складався тільки з ідентифікації документів, він за наявності засобів автоматизованого пошуку, міг би успішно здійснюватися без посередництва бібліографа.

Саме бібліограф входить в інформаційне середовище не тільки в якості оглядача, але й в якості співучасника і повинен порадити стратегію пошуку, уміти оцінити та реалізувати запропонований план дій. Проте виконувати запити потрібно не механічно – слід творчо переосмислювати їх на кожному етапі, вносити свої пропозиції та корективи і бути відповідальним за надання повної й достовірної інформації. Продукти діяльності бібліографа – це нові знання, отримані ним в результаті кропіткої праці відбору, аналізу і синтезу, систематизації, а також інтерпретації інформації, яка підлягає наступній інтерпретації – користувачем. Таким чином, користувач стає активним співучасником бібліографічного процесу, що важливо для формування його інформаційної культури саме в освітньо-науковому середовищі бібліотеки ВНЗ.

Бібліографи-педагоги-психологи. Довідкове та інформаційно-бібліографічне обслуговування в бібліотеці ВНЗ – це високий рівень культури спілкування з користувачами, вміння виявити зацікавленість і обізнаність у їх потребах. Сучасний фахівець-бібліограф – це освічений, ерудований, компетентний співрозмовник, досвідчений керівник у світі знань, що в певному розумінні виконує роль педагога і психолога. Він підкаже нові ідеї, надасть професійні консультації, розумні поради. Нові соціально-комунікаційні умови вимагають від бібліографів ВНЗ творчого підходу у взаємовідносинах з користувачами. Орієнтація на суб'єкт-суб'єктні стосунки, що потребує високого професіоналізму; діалогічне спілкування, інтерес до самого процесу спілкування, що є могутнім засобом самопізнання і взаємопізнання; емпатія, толерантне ставлення до альтернативної думки, дипломатичність; намагання якомога швидше і якісніше надати користувачеві необхідну інформацію – необхідні чинники продуктивного спілкування бібліографа та користувача.

Бібліографи-перекладачі необхідні в наукових бібліотеках ВНЗ для орієнтування в іншомовній науковій інформації. Бібліографи з професійними лінгвістичними знаннями, достатнім рівнем знання іноземних мов – гідна знахідка для бібліографічної служби бібліотеки ВНЗ. Саме спеціалісти, які володіють навиками адекватного перекладу в роботі з метаданими й повними текстами наукових публікацій, здатні подолати мовні комунікаційні бар'єри й зробити комунікацію максимально ефективною. Завдяки якісному перекладу прискорюються процеси інтеграції інформаційних ресурсів бібліотек ВНЗ у міжнародний науково-освітній простір.

Таким чином, врахування особистісних властивостей бібліографів поряд з їх професійними якостями дозволить визначити відповідність виду тієї діяльності, якою вони зайняті й надасть можливість прогнозувати професійну розстановку кадрів у бібліотеці вищого навчального закладу.

Успішність професійної діяльності бібліографа залежить від усвідомлення ним необхідності саморозвитку, самовдосконалення, постійного професійного спілкування, прагнення до здобуття нових актуальних знань, до концентрації накопиченого досвіду. Формуванню моделі бібліографа-професіонала бібліотеки ВНЗ сприяють професійні, психолого-педагогічні, культурологічні знання; дослідницькі практичні уміння; організаційні та комунікативні здібності; специфічні індивідуально-психологічні якості.

З підвищенням вимог до бібліотечно-інформаційної сфери все більшого значення набуває вміння бібліографів розвивати власний стиль оволодіння інформацією. Це сприяє ліквідації розриву між досягнутим ними рівнем знань і новаціями у бібліотечно-бібліографічній теорії та практиці. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій для організації середовища інформаційної підтримки бібліографів сприятиме набуттю ними сучасних професійних знань, пошукових, комунікативних навичок, що відкриє нові шляхи для розкриття творчого потенціалу, сприятиме самореалізації, підвищенню фахової майстерності, крім цього, реальні успішні професійні результати приведуть до встановлення

тривалих і ефективних взаємовідносин з користувачами, що сприятиме авторитетному іміджу бібліотеки ВНЗ.

Література

1. Колесникова Т. Концепция интеллектуализации библиотечной профессии и её реализация в университете [Электронный ресурс] / Т. Колесникова. – Режим доступа : http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/1716/1/Konzepz_intel.pdf
2. Леонов В. П. Библиография как профессия : монография / В. П. Леонов. – Москва : Наука, 2005. – 128 с.